

21. aprillile on kavandatud Modest Mussorgski «Boriss Godunovi» esietendus. Ooper jõuab lavale algvariandis B. Assafjevi ja P. Lammi redaktsioonis. Dirigeerib Eri Klas, lavastab Arne Mikk, kujundus ja kostüümid valmisid Moskva kunstnike Valeri Leventali ja Marina Sokolova kavandite järgi. Nimiosas esinevad Tiit Kuusik, Teo Mais- te ja Mati Palm.

MÕISTETAMATU BORISS

Venemaa ajaloo üks kõige heitlikumaid perioode on nn. segane aeg XVI ja XVII sajandi vahetusel, ühtviisi draamatiline nii lihtrahvale kui ka sageli vahetunud valitsejatele. Või õigemini, kõik hädad said alguse just troonitülidelt. Selle perioodi alguses valitses seitse aastat Boriss Godunov, kes suri ootamatult järgmise troonipretendendi Vale-Dimitri I vägede lähene- misel Moskvale.

Kui Aleksandr Puškin kirjutas Nikolai Karamzini «Vene riigi ajaloo» ja vanade kroonikate põhjal oma ajaloolise tragöödia «Boriss Godunov», vapustas monarhiat dekabristide ülestõus. Nikolai I ja teised riigikorra alus- toed leidsid vastses kirjandus- teoses analoogiaid kaasaegsete sündmustega. «Boriss Godunov» ootas kümmekond aastat trükiluba. Kuid vene literaa- tide hulgas polnud jälle vähe neid, kes Puškini tragöödiast kõhklevalt või koguni eita- valt suhtusid seda igavaks, keelelt robustseks, vormilt kohmakaks ja lavaliselt teo- tumatuks pidasid. Boriss Go- dunovi võimuvõitluse shakes- peare'liku mõjuvuse hinda- miseks osutus Venemaa kir- jandusüldsus XIX sajandi esi- pooltel veel ebaküpseks.

Tagasi Mussorgski juurde

Möödusid aastakümned. Rahvusliku muusikalise kool- konna kujunemisajal vaimus- tus Boriss Godunovi kujust ja epohhist «Võimsa rühma» kõi- ge radikaalsem liige Modest Mussorgski. Ooperi libreto ning partituur valmisid (Puškini ja Karamzini järgi) 1869. a. lõpuks, 15 kuu jooksul, otsekui ühe hingetõmbega. Oma ajas oli muusikaline «Boriss» täiesti ebatavaline teos. Läks vaja jälle kümneid aastaid ja Fjodor Šaljapini ta- lenti, kes mitte üksnes laval, vaid ka sõnades suutis esime- sena edasi anda selle tõelist olemust: «...Mussorgski rea- lism on muusika selle sõna kõige vapustavam mõttes. Te- ma realismi taga on nagu mingi katte varjus terve ma- ailme emotsioone ja sügavusi, mis kuidagi ei mahu realis- mi»... Kuid 1870. aastal keel- dus keiserlike teatrite direkt- sioon «Boriss Godunovi» la- vastamisest. Häirivat eba- ooperlikkust (naispeategelase puudumine) ja realismi («bar- baarsus!»), rääkimata emot- sioonidest... mis ei mahu realismi. Tähelepanuväärne on sealjuures see, et ka Mus- sorgski kõige lähemad sõbrad ja ideekaaslased «Võimsast rühmast» (Mili Balakirev, Aleksandr Borodin, Caesar Cui, Nikolai Rimski-Korsakov, Vladimir Stassov), kes teema ja mõndagi ka muusikast heaks kiitsid, olid ümberteg- emise poolt. Ooperiajaloo- st on teada mitmeid juhtumeid, kus pärast läbikukkunud esi- etendust teost ümber tegema hakati. Nii juhtus Bizet' «Car- meni», Tšaikovski «Sepp Va-

kula», Puccini «Madame But- terflyga». Mussorgski oli sun- nitud seda tegema enne es- malavastust, ja nimelt seepä- rast, et «Boriss Godunov» ik- kagi lavale jõuaks. Nii valmi- sidki 1872. a. nn. Poola pildid

enam kui üks hooaeg ja et krii- tikat ilmus nii mahategevate- lt kui ka mõistvatelt positsiooni- delt, püsis ooperi eba-professio- naalsuse maine. Sestap teqi Rims- ki-Korsakov pärast Mussorgski surma ooperi uue redaktsiooni

Mati Palm «Boriss Godunovi» nimiosas.

GUNNAR VAIDLA foto

ja rahvaülestõusu stseen oope- ri lõpus. «Boriss Godunov» sai juurde võluva Marina Mnis- zeki, balleti, omandas suur- ooperi jooni. Esietendus toi- mus 1874. a. Peterburi Maria teatris.

REDAKTSIOONIDE TRADITSIOONID

Vaatamata sellele, et «Boriss Godunovi» mängiti Mussorgski eluajal Peterburi Maria teatris

ja orkestratsiooni (1896). Silutu- mat ja «paremat» «Boriss Godu- novi» hakati lavastama Vene- maa teisteski teatrites ja välis- maal. Tänapäev ei saa Rims- ki-Korsakovi hukka mõista — tänu temale ei mattunud ooper arhiivitolmu alla, vaid omandas püsivad esitustraditsioonid.

Käesoleva sajandi kaheküm- nendail aastail alustas helilooja Boriss Assafjev vihast võitlust originaalse «Boriss Godunovi» eest. Trükis ilmus klaviir Pavel

välja kujunenud ja süvenemas arusaam «suurest», neljapäa- fuselisest «Borissist». Redakt- sioonid on ju ooperiteatrite üldse iseloomulikud. Sest üks- jagu eksisteerib ooper just tä- nu niisugustele tugevate tra- ditsioonidega külastajatele, kes tulevad teatrisse kuulama-va- atama seda, millest neil vara- sem ettekujutus olemas.

Nüüdisaegsele ooperiteatritele pakub aga esialgne «Boriss Godunov» kompaktsemat ma- terjali. Ilma nn. Poola vaatu- seta, mis dramaturgiliselt õi- gustab end ainult Vale-Di- mitri osa arengus, süveneb, puhastub nimiosalise roll. XIX sajandi saatuse- ja armudraa- made pikas reas on ta tõe- poolest haruldane erand oma tahkude rohkuses: suurte inti- riigide, kavaldamiste ja kuri- tegudega troonile tõusnud tsaar, kes tahab rahvale olla õiglane valitseja, keda ümb- ritsevad tugevate vastasmängi- jatena kroonikakirjutaja Pi- men ja muutliku loomuga või- mukas Šuiski ning keda kum- mitab tapetud tsareevitši Di- mitri vari... Nende pingeli- inde esiletõmine on olnud lavastuse tegijate tähelepanu keskpunktis, mille tõestuseks vaid põgus vihje. Vürst Šuiski sissetoomisega proloogi 1. pilti saab mõistetavaks, kes on tsaari troonilekutsumise «eten- duse» tegelik korraldaja ja Borissi võimuletuleku toetaja (antud hetkel). Ka Pimenil, nagu Šuiskilgi, on proloogis vaid tumm roll, kuid tema näi- liselt passiivne liikumine rah- va hulgas on aja ja sündmuste pidev talletamine. Ajastut ja õhkkonda toonitab omakorda «Boriss Godunovi» kohta eba- traditsiooniliselt üldistav ja range kujundus, nagu kantud sellest mussorgskilikust realis- mist, mis (Šaljapini järgi) oma emotsioonidega realismi ei mahu.

Kolme päeva pärast toimu- val esietendusel selgub, kui- võrd on õigustanud end tegi- jate kavatsused tervikuna.

VILMA PAALMA

Lammi redaktsioonis ja 200 eksemplari käsikirjast paljundatud partituuri.

Sõjajärgseil neljakümnendail aastail püüdis D. Šostakovitš omalt poolt originaalsele «Boriss Godunovile» enamat eluõigust anda. Ta tegi originaalpartituuri alusel uue orkestratsiooni, lähtudes põhimõttest kui-Mussorgski-elanuks-XX-sajandil.

Kõik need töötlused andsid dirigentidele ja lavastajatele järjest uusi tõlgendusvõimalusi «Boriss Godunovi» lavaletoomisel. Tekkisid mitmed liitvariantid. Näiteks 1952. a. «Boriss Godunovi» «Estonias» lavale tuues kasutas dirigent Roman Matsov kombinatsiooni Rimski-Korsakov — Šostakovitš.

Autoritruuduse traditsioonide süvenemise tulemusena viimaseil aastakümneil esitatakse Milano «La Scalas» ja New Yorgi «Metropolitan Opera's» praegu «Boriss Godunovi» Mussorgski enda suures originaalvariantis. Osna hiljuti ilmus Moskvas kirjastuse «Muzõka» väljaandel David Lloyd-Jonesi toimetatud Mussorgski «Boriss Godunovi» originaalpartituur, sisaldades nii 1869. kui ka 1872. a. variante...

RING SAAB TÄIS

«Estonias» esietenduva «Boriss Godunovi» algvariantidiga püütakse sada aastat pärast helilooja surma rehabiliteerida tema esmased loominguakavatused. Selle poolt kõneleb teatri sobivus pigem väiksemate kui superlavastuste etendamiseks. Järgima kutsuvad ka Bizet' «Carmeni» ja Puccini «Madame Butterfly» algvariantide lavastamised vastavalt Walter Felsensteini ja Joachim Herzi käe all. Oma moodi on see ajaga kaasaminek.

Vastuargumente võib leida inimestel, kel aastatega välja kujunenud ja süvenenud arusaam «suurest», neljavaatuselisest «Borissist». Redaktsiooniküsimus polegi sealjuures ehk nii oluline. Traditsioonid on ju ooperiteatrile üldse iseloomulikud. Sest üksjagu eksisteerib ooper just tänu niisugustele tugevate traditsioonidega külastajatele, kes tulevad teatrisse kuulama-vaatama seda, millest neil varasem ettekujutus olemas.

Nüüdisaegsele ooperiteatrile